

The article describes the content and mechanisms of socialization of teenagers in family deprivation. Proved that family deprivation affects the development of identity and self-awareness, creating difficulties in implementing individual. On the basis of features described interpretations, we can conclude that in a family's deprivation are often violations of socialization mechanisms, causing their specificity, which is determined by the peculiarities of social and psychological impact in social situation, in which the teenager.

Key words: mechanisms of socialization of teenagers, family deprivation, identification, consciousness, social and psychological impacts, the social situation of development.

Отримано: 23.02.2011

УДК 37.015.3

Є.Л. Гергель

До проблеми зв'язку креативності з психопатологією (на прикладі дослідження акцентуацій характеру в підлітковому віці)

У статті представлено погляд на проблему зв'язку креативності і психопатології. Спираючись на аналіз досліджень, проведених як за кордоном, так і у вітчизняній психології автор робить висновок про необґрунтованість певного отождоження цих понять. Результати власного емпіричного дослідження автора підтверджують припущення про відсутність зв'язку між креативними здібностями підлітків і акцентуаціями, які відрізняються афективністю і ригідністю, а саме: збудливою, емотивною і застрягаючою.

Ключові слова: антиципація, креативність, креативні здібності, акцентуації характеру, шизофренія.

В статье представлен взгляд на проблему связи креативности и психопатологии. На основании анализа исследований, проведенных как за рубежом, так и в отечественной психологии, автор делает вывод о необоснованности определенного отождествления данных понятий. Результаты собственного эмпирического исследования автора подтверждают предположение об отсутствии связи между креативными способностями подростков и акцентуациями, которые отличаются афективностью и ригидностью, а именно: возбудимой, эмотивной и застревающей.

Ключевые слова: антиципация, креативность, креативные способности, акцентуации характера, шизофрения.

Безліч фактів, що підтверджують наявність у осіб шизоїдного характерологічного типу і хворих на шизофренію специфічних здібностей і схильностей, які дозволяють досягати значних успіхів у окремих галузях творчості, породили проблему “геніальності й божевілля”.

Ще Арістотель вказував на зв’язок креативності з психічними хворобами. Систематичні ж спроби довести зв’язок геніальності й божевілля здійснені у 1860-х рр. італійським психіатром Ч. Ломброзо.

З того часу проводилася досить значна кількість досліджень у цьому напрямку, що навіть дало підстави С. О. Грузенбергу, будуючи теорію творчості, ще у 1923 р. виокремити ці дослідження в самостійний напрямок.

Так, Г. В. Сегалін уважав, що геній народжується при перетині двох генетичних ліній: батьківської, яка несе потенційний талант, і материнської, що включає спадковий психотизм. Геніальність за Г.В. Сегаліним, – особлива форма психічного захворювання, коли кумульована родова енергія обдарованості розряджається за допомогою психічної дисоціації. За аналогією з шизофренією він дає цьому захворюванню, що включає як патологічні симптоми, так і симптоми творчості, назву еврикофренія – збиральна назва усіх захворювань творчих осіб початку ХХ століття. Еврикопатологію, як і психопатологію, він розділяв на загальну і приватну, а еврикофренії – на ендогенні і екзогенні.

До групи ендогенних еврикофреній він зараховував епілептичну, істеричну, циклотимічну, параноїчну, шизофренічну й усі інші. До групи екзогенних еврикофреній належать токсична, алкогольна, сексуальна, інфекційна, паралітична, травматична й інші еврикофренії екзогенного походження. “Кожній формі еврикофренії, – на думку Г.В. Сегаліна, – відповідатиме: 1) своя форма психічної структури, 2) свій симптомокомплекс геніальності, 3) своя симптоматологія творчих функцій (натхнення) і 4) своя симптоматологія творчих творів” [6].

За Дж. Карлсоном, геній – це носій рецесивного гена шизофренії. При зустрічі двох рецесивних генів розвивається хвороба. Один ген викликає менш виражені зміни, які призводять іноді до розвитку визначних здібностей. Доказ подібної точки зору – наявність шизофреніків серед родичів геніальних людей, в основному людей науки. Показовим (К. R. Jamison, 1996; А. М. Ludwig, 1992) є те, що з представників “творчих професій” психічними розладами

найчастіше страждають поети, далі музиканти, а найрідше – художники, скульптори й архітектори. Описані (E. F. Donnelly, D. L. Murphy, F. K. Goodwin, I. N. Waldman) факти психопатології, пов'язаної з високим рівнем інтелекту (синдром Аспергера) [7, с. 108-110].

Інтенсивні дослідження цієї проблеми почалися з XIX ст. і продовжуються дотепер. Серед робіт останніх років у зарубіжній та вітчизняній психіатрії й психології слід назвати насамперед дослідження Ф. Поста, А. Людвіга і Г. Айзенка, Л. Я. Дорфман і Г. В. Ковальнової, І.Є. Сироткіної, Е. Блейлера та ін. Зокрема на статистично високому рівні достовірності встановлено, що представники вищої еліти страждали хронічними хворобами і психічними розладами, особливо шизофренією, депресією, алкоголізмом, труднощами адаптації, соматичними проблемами.

Г. Айзенк, спираючись на психометричні дослідження, припустив, що структуру особистості визначають не тільки нейротизм та інтроверсія-екстраверсія, а й ортогональний до цих рис психотизм. Подальший аналіз психотизму показав, що при його високому рівні особа проявляє, з одного боку, високий рівень креативності, а з іншого – агресивність, “холодність”, егоцентричність, імпульсивність, антисоціальність, упертість і грубість.

Слід зазначити, що роботи більшості дослідників, присвячені питанню зв'язку творчості й психопатології, мають теоретичний характер, частіше пов'язані з дослідженням рис особистості творчих людей, і не можуть вважатися повними [5, с. 69-71].

Більш того, як стверджує Д. В. Ушаков, використання біографічного методу пов'язане з серйозною методологічною проблемою, передусім з відсутністю об'єктивного критерію визначення геніальності людини. Та й саме поняття “норма” залежить від культурно-історичного контексту. Нарешті, недостатньо просто встановити кількість психічнохворих серед геніїв. Необхідно зіставити це число з процентним співвідношенням психічнохворих серед “звичайних людей” [7, с. 108-110]. У дослідженні, проведеному Т. Саймонтоном, наприклад, робиться висновок, що психічнохворих серед геніїв не більше, ніж серед решти населення.

Серед експериментально-психологічних робіт слід назвати дослідження В. К. Зарецького й А. Б. Холмогорової [1], В. П. Критської зі співавторами [2], Р. Б. Хайкіна [8], Т. В. Рябової та В. Д. Менделевича [5].

Так, В. П. Критська, Т. К. Мелешко і Ю. Ф. Поляков [2] повідомляють про результати дослідження, де з'ясувалося, що для

математично обдарованих школярів характерні “зниження вибірковості пізнавальної діяльності”, і відповідно, орієнтація на латентні ознаки, це властиво і хворим на малопрогредієнтну форму шизофренії.

На думку Д. В. Ушакова, орієнтація на латентні ознаки фактично означає меншу впорядкованість мислення. “Безумство з його перевагою несвідомого та орієнтацією на латентні ознаки може збільшувати питому вагу хаосу, мутації, необхідної для появи нового... Цьому відповідає той факт, що у разі важкого психічного захворювання здатність до продуктивної діяльності різко порушується. Лише при легко виражених проявах деяких психічних захворювань люди мають характеристики, які сприяють розгортанню процесів творчого мислення” [7, с. 109-110].

Цікавим є дослідження Т. В. Рябової та В. Д. Менделевича [5] з виявлення взаємозв'язку креативності й антиципаційної діяльності здорових осіб і хворих на шизофренію, визначення зв'язків і залежності креативності та прогностичної компетентності.

Антиципація розглядається як здатність людини уявити можливий результат дії до її здійснення [4]. На її важливу роль у мисленні вказували С. Л. Рубінштейн і А. В. Брушлінський, у творчому процесі – Д. Б. Богоявленська, Л. Л. Гурова, С. М. Мальцев. Згідно з антиципаційною концепцією неврозогенезу В. Д. Менделевича нездатність особи передбачати хід подій і власну поведінку в непрогнозованій, фруструючій, несприятливій ситуації називається антиципаційною неспроможністю. Результати дослідження дозволяють автору констатувати, що оригінальність креативного мислення за вербальними методиками у хворих на шизофренію вища. Особистісно-ситуативна складова антиципаційної діяльності здорових осіб вища, ніж у хворих на шизофренію, а часова і просторова мають рівні значення. Виявлено тенденцію: чим вищою є особистісно-ситуативна складова антиципації, тим вищий показник гнучкості в структурі творчого мислення хворих на шизофренію. У психічно здорових наявність швидкості й гнучкості мислення сприяє прогностичній компетентності, а наявність оригінальності мислення не сприяє ефективності антиципаційної діяльності [5, с. 69-71].

У зв'язку з цим можна припустити, що, маючи більшу оригінальність, хворі на шизофренію зберігають властиву їм в'язкість, ригідність мислення, що, можливо, і відводить їх за межі асоціативних зв'язків аж до повного їх розриву.

Ще Є. Блейлер висловив припущення, що такі риси шизофренічного мислення, як схильність до нового, незвичайний хід

мислення, свобода від традицій можуть особливо сприяти продуктивності у сфері мистецтва “за відсутності грубого розриву асоціацій” (підкреслення наше. – Є. Г.) [7, с. 108-110]. Мислення ж здорової людини має достатню гнучкість, що підвищує (за Т. В. Рябовою та В. Д. Менделевичем) прогностичну компетентність і сприяє реалізації креативності.

Присутність у здорових людей “антиципаційної спроможності” (за С. Л. Рубінштейном, А. В. Брушлінським, Д. Б. Богоявленською й ін.); “прогностичної компетентності” (за Т. В. Рябовою й В. Д. Менделевичем); “впорядкованості мислення” (за Д. В. Ушаковим) уявляється нам як наявність певного балансу між свідомим і несвідомим у структурі особистості, що дозволяє їй адекватно функціонувати.

В. П. Критська, Т. К. Мелешко та Ю. Ф. Поляков вважають, що тим загальним, що об’єднує більшість клініцистів, є підкреслення незвичності, химерності розладів мислення при шизофренії, неможливість прикласти до них певну мірку “слабкості розуму” [2].

Ще одна обставина, на яку варто звернути особливу увагу і яка, на наш погляд, теж призвела до такої дискусії, це найбільш поширений підхід до розуміння креативності через оцінювання оригінальності та унікальності продукту творчості.

Оригінальні відповіді та відповіді, що найбільш рідко зустрічаються, не завжди співпадають (факт виявлений ще Є.П. Торрансом). За висловом В.М. Дружиніна, відбувається необґрунтований зсув понять: здатність до творчості ототожнюється з нестандартністю, нестандартність – з оригінальністю, а остання – з відповідями, що рідко зустрічаються в даній групі досліджуваних. Нестандартність – поняття більш широке, ніж оригінальність. До проявів креативності (якщо користуватися критерієм нестандартності) можна віднести будь-яку девіацію: від акцентуацій характеру до проявів аутичного мислення.

Тому виходячи з кількості публікацій, дискусій і взагалі інтересу до питання зв’язку креативності з психопатологією, про які йшла мова вище, ми не могли обминути цю тему. Ми вважаємо за доцільне проаналізувати цю обставину на прикладі акцентуацій характеру (відомо, що при обстеженні 100 дорослих осіб акцентуація була знайдена у 56, а з 30 підлітків акцентованих виявляється 18).

Метою даної статті є спроба проаналізувати на прикладі дослідження акцентуацій характеру зв’язки між креативними здібностями особистості та можливими тенденціями до психопатологічних проявів у підлітковому віці.

Акцентуація характеру – це індивідуальні особливості, що не є патологією, коли в характері домінують ті або інші риси.

В основі концепції “акцентуації” особистості лежить положення К. Леонгарда про те, що між нормою і психопатіями існують певні проміжні етапи, що характеризуються своєрідним посиленням (акцентом) окремих рис особистості. На думку К. Леонгарда, акцентовані риси особистості, самі по собі не є патологічними, в певних умовах можуть розвиватися в “позитивному” або “негативному” напрямі. Риси ці ніби є загостренням деяких властивих кожній людині неповторних, індивідуальних властивостей. Варіанти акцентуації характеру в цілому ті ж, що і психопатій (збудлива, істерична, шизоїдна та інші – див. табл. 1), але всі особливості виражені не так різко і немає такої соціальної дезадаптації, як при психопатіях.

Ураховуючи, що підлітковий вік – вік загострення психопатологічних або близьких до них проблем, аналіз можливого зв’язку креативних здібностей з психопатологічними проявами саме в цьому віці є показовим і досить актуальним.

Методика дослідження. Дослідження було проведене в 6-х класах Криворізької педагогічної гімназії. В ньому прийняло участь 118 учнів, з яких 62 хлопців і 56 дівчат.

Серед методик діагностики креативності, які використовувались в нашій роботі, найбільш відомими і широко розповсюдженими є тести дивергентного мислення П. Торранса (Torrance Test Creative Thinking), вперше опубліковані ще в 1966 році. Тест містить в собі вербальну і фігурну форму. У віковому діапазоні тест може застосовуватись при роботі з дітьми від молодшого шкільного віку до закінчення школи, а також з дорослими. Взагалі ці тести оцінюють оригінальність, рідкість, нетривіальність ідей і ретельність розроблення ідей – деталізація відповідей. Кількість виконаних завдань визначає показник швидкості, а ступінь різноманітності відповідей – гнучкості мислення. В результатах нашого дослідження ці параметри представлені (табл. 1.) у вигляді дванадцяти показників (вісім – за вербальною і чотири за фігурною формою) креативних здібностей.

У клініці К. Леонгарда було розроблено декількох опитувальників для дослідження акцентуації особистості. Ми обрали один з них – опитувальник Х. Шмішека (Schmieschek Fragebogen, 1970) – для обстеження дітей та підлітків. Опитувальник характеризує 10 типів акцентуації.

Розрахунок кореляційних коефіцієнтів проводився за методом К. Пірсона як найбільш поширеною та потужною процедурою

виявлення статистичних (імовірнісних) зв'язків, яка, крім того, певною мірою є нечутливою до порушень нормальності розподілення досліджуваного параметра.

Аналіз результатів дослідження. Як видно з результатів кореляційного аналізу (табл. 1), скласти чітке враження про наявність у креативних індивідів конкретних типів акцентуацій характеру важко через досить невелику кількості цих зв'язків. Але деякі висновки можна зробити.

Таблиця 1

Результати кореляційного дослідження зв'язку між креативними здібностями та акцентуаціями характеру (опитувальник Х. Шмішека)

Показники	Акцентуація гіпертимічна	Акцентуація тривожна	Акцентуація дистимічна	Акцентуація педантизм	Акцентуація збудлива	Акцентуація емотивна	Акцентуація застрягаюча	Акцентуація істероїдна	Акцентуація циклотимічна	Акцентуація екзальтована
Тор. В. – символічна гнучкість 1	0,0489 p=0,601	-0,0359 p=0,701	-0,0732 p=0,433	0,1026 p=0,271	0,0662 p=0,479	-0,0004 p=0,997	-0,0596 p=0,524	-0,1362 p=0,143	0,0695 p=0,457	0,1415 p=0,128
Тор. В. – символічна гнучкість 2	0,1105 p=0,236	0,1084 p=0,245	-0,0401 p=0,668	-0,0026 p=0,977	0,1100 p=0,238	-0,0404 p=0,665	0,0558 p=0,550	0,2019 p=0,029	0,1497 p=0,107	0,2441 p=0,008
Тор. В. – швидкість висловлювань	0,1626 p=0,080	0,0854 p=0,360	-0,1562 p=0,093	-0,0402 p=0,667	0,0279 p=0,766	0,1388 p=0,136	-0,0205 p=0,827	0,1803 p=0,052	-0,0155 p=0,868	0,0739 p=0,428
Тор. В. – оригінальність	0,2000 p=0,031	-0,0204 p=0,827	-0,2469 p=0,007	-0,0300 p=0,748	-0,0764 p=0,413	0,1373 p=0,140	-0,0324 p=0,729	0,0564 p=0,546	0,0712 p=0,446	0,1754 p=0,057
Тор. В. – семантична гнучкість	0,0818 p=0,381	0,2367 p=0,010	0,0010 p=0,991	0,0965 p=0,301	-0,0335 p=0,720	-0,0144 p=0,878	-0,0992 p=0,287	0,0266 p=0,775	0,0373 p=0,690	0,0612 p=0,512
Тор. В. – швидкість асоціацій	0,1324 p=0,155	0,0353 p=0,706	-0,0803 p=0,389	0,2235 p=0,015	0,1339 p=0,150	0,1379 p=0,138	0,0709 p=0,448	0,0901 p=0,334	0,1856 p=0,045	0,2256 p=0,014
Тор. В. – гнучкість мислення	0,2133 p=0,021	-0,0418 p=0,654	-0,1785 p=0,054	0,0076 p=0,936	0,0110 p=0,906	0,0821 p=0,379	-0,0480 p=0,607	0,1261 p=0,176	0,1228 p=0,187	0,1833 p=0,048
Тор. В. – продуктивність	0,1651 p=0,075	0,1068 p=0,252	-0,1212 p=0,193	0,0634 p=0,497	0,0270 p=0,772	0,0706 p=0,449	0,0005 p=0,996	0,1114 p=0,232	0,1064 p=0,253	0,2410 p=0,009
Тор. Ф. – швидкість	0,0252 p=0,788	0,0120 p=0,897	-0,1836 p=0,048	0,1269 p=0,173	0,0829 p=0,374	-0,0477 p=0,610	-0,0547 p=0,558	-0,2848 p=0,002	-0,0018 p=0,984	-0,0187 p=0,842
Тор. Ф. – гнучкість	-0,0108 p=0,908	0,0437 p=0,640	-0,0822 p=0,378	0,0871 p=0,350	0,0359 p=0,701	0,0167 p=0,858	0,0522 p=0,576	-0,1489 p=0,109	-0,0805 p=0,388	-0,1540 p=0,097
Тор. Ф. – оригінальність	-0,0858 p=0,358	-0,0210 p=0,822	0,1248 p=0,180	0,1082 p=0,245	-0,0499 p=0,593	0,0413 p=0,659	0,0371 p=0,691	-0,0732 p=0,433	-0,0126 p=0,893	-0,0803 p=0,389
Тор. Ф. – розробленість	0,1091 p=0,242	0,0428 p=0,647	-0,0701 p=0,453	0,0436 p=0,641	0,0240 p=0,798	-0,1624 p=0,080	-0,0879 p=0,346	0,0019 p=0,984	0,0181 p=0,847	0,0478 p=0,609

Примітки: 1. Тор. В. – вербальна і Тор. Ф. – фігурна форми тесту П. Торранса. 2. Затемнення відповідає статистично достовірним кореляційним зв'язкам.

По-перше, жоден параметр креативності не відреагував на збудливу, емоційну і застрягаючу акцентуацію. На наш погляд, це може бути пояснено наступним. Щодо збудливої акцентуації, то ця риса пов'язана з нестійкою здатністю до свідомої саморегуляції, виразною імпульсивністю поведінки. Поведінка регулюється не розумом, а бажаннями, потягами й інстинктами. Підлітки імпульсивні, не йдуть на компроміси, конфліктні, в гніві можуть дати волю рукам, не думають про наслідки, не розбірливі у знайомствах і зв'язках. В період статевого дозрівання здатні до асоціальних вчинків. Це найбільш важкий, в плані виховання, тип акцентуації.

Емотивні (мотивовані почуттями) особистості. Головною особливістю емотивної особистості є доброта, жалісливість, сумлінність, надмірна чутливість. Підлітки вразливі, жалісливі, люблять природу і музику. Міміка добре відображає плаксиві почуття. Але, як це не дивно, частка емотивних акцентуантів в групі підлітків з асоціальною поведінкою досить висока і складає близько 36%.

І нарешті застрягаюча (епілептоїдна) акцентуація. Головними особливостями цього типу є помірна товарицькість, тривалість емоційних переживань. В той же час образливість, підозрілість, мстивість, ревнивість. Особистість пред'являє непомірні вимоги до оточуючих. У зв'язку з тим, що образа особистих інтересів і гідності ніколи не забувається, оточення характеризує таких людей як злопам'ятних. Характерне застрягання афекту в стані збудження на впертості, недовірливості, нетерпимості до заперечень у дискусіях. Зациклення на своїй думці, відмова від компромісу, консенсусу. Підлітки відрізняються сильним егоїзмом, болісним самолюбством.

Як відомо [3], ці акцентуації відрізняються певною афективністю, ригідністю, недостатністю свідомого контролю і прогнозування. Творча ж особистість характеризується зовсім іншими якостями, і тому цей результат, на наш погляд, є досить природним.

По-друге, найбільша кількість кореляцій (62,5%), в тому числі й інтегральний показник за вербальним тестом креативності, припадає на екзальтовану акцентуацію. Екзальтовані люди реагують на життя більш бурхливо, ніж інші. Темп наростання реакцій, їх зовнішні прояви відрізняються великою інтенсивністю. Екзальтовані особи однаково легко приходять в захват від радісних подій і у відчай від сумних. Той факт, що екзальтованість пов'язана з тонкими емоціями, пояснює, на думку К. Леонгарда, чому нею особливо часто володіють артистичні натури – художники, поети. “Твори народжуються лише

тоді, коли творець здатний до високого напруження емоційних переживань...”, – наголошує дослідник [3, с. 125].

Тому, можливо, екзальтованість є найбільш пов’язаною з креативним здібностями риса особистості.

Висновки. Отже, можна підсумувати: шизофренія є спадково-конституціональним прогредієнтним психічним захворюванням, що характеризується низкою психопатологічних симптомів і синдромів, основним з яких є розлад мислення. Творчість наближається до безумства, якщо у творчості підкреслюються ірраціональні, стихійні, непідвладні свідомому контролю елементи. Однією з причин схильності деяких геніальних людей до душевних хвороб є їхня здатність працювати на несвідомому рівні, яка перевищує можливості свідомого контролю (Д. В. Ушаков). “Геніальність може бути пов’язана з божевіллям, хоча зовсім не завжди. Психічно хворі люди в окремих, вельми рідкісних, випадках можуть мати геніальні здібності”, – зауважує Д.В.Ушаков [7, с. 110].

Здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді, виокремлювати функцію об’єкта й пропонувати його нове використання – ці властиві мисленню хворих на шизофренію особливості є водночас й основними параметрами креативності (за Дж. Гілфордом), що й призвело, на наш погляд, до необґрунтованого їх ототожнення. Крім того, кожен клініцист, фахівець медичного профілю знає: хвороба – це завжди мінус функція, а не плюс симптом (такий, як оригінальність, віддаленість асоціювання і т. п.).

На основі проведеного емпіричного дослідження зв’язку креативних здібностей з особистісними особливостями підлітків (акцентуації характеру) та кореляційного аналізу отриманих результатів було розкрито деякі зв’язки креативних здібностей з індивідуально-психологічними особливостями підлітків, що могли б розглядатись як схильність до психопатологічних проявів у підлітковому віці, а саме:

- жоден параметр креативності не відреагував на збудливу, емотивну й застрягаючу акцентуацію. Ці акцентуації відрізняються певною афективністю, ригідністю. Для творчості необхідні зовсім інші якості – необхідна достатня гнучкість, що сприяє реалізації креативних здібностей.
- встановлено, що найбільша кількість позитивних кореляцій (до 62,5 %) припадає на екзальтовану акцентуацію, отже, схильність до емоційних переживань, можливо, є найбільш виразною особливістю творчих підлітків.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми креативних здібностей. Зокрема, подальшого вивчення потребує

з'ясування впливу досліджуваних особливостей на креативні здібності осіб інших вікових категорій.

Список використаних джерел

1. Зарецкий В. К. Смысловая регуляция решения творческих задач / В. К. Зарецкий, А. Б. Холмогорова // Исследование проблем психологии творчества / отв. ред. Я. А. Пономарев. – М.: Наука, 1983. – С. 62-101.
2. Критская В. П. Патология психической деятельности при шизофрении: мотивация, общение, познание / Критская В. П., Мелешко Т. К., Поляков Ю. Ф. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 255 с.
3. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард; [пер. с нем.] – К.: Высшая школа, 1989. – 375 с.
4. Ломов Б. Ф. Антиципация в структуре деятельности / Б. Ф. Ломов, Е. Н. Сурков. – М.: Наука, 1980. – 279 с.: илл. – Библиогр.: С. 263-275.
5. Рябова Т. В. Творческое мышление и антиципация у больных шизофренией и у психически здоровых / Т. В. Рябова, В. Д. Менделевич // Вопросы психологии. – 2002. – № 1. – С. 69-71.
6. Сироткина И. Е. Понятие “творческая болезнь” в работах Н. Н. Баженова [Электронный ресурс] // Вопросы психологии. – 1997. – № 4. – С. 104-116. – Режим доступа до журн.: <http://pathographia.narod.ru/klinik2/str1.htm>.
7. Ушаков Д. В. Творчество и “дарвиновский” способ его описания / Д. В. Ушаков // Психологический журнал. – 2000. – № 3. – С. 103-110.
8. Хайкин Р. Б. Восприятие живописи при психических расстройствах / Р. Б. Хайкин // Психологический журнал. – 1988. – Т. 9. – № 1. – С. 118-128.

The article presents a certain approach to the problem of creativity and psychopathology, the analysis of the investigations made abroad and by our native psychologists provides the ability to the author to come to the conclusion as for misunderstanding the notions mentioned as the same ones. The results of the author's own empirical investigation proved the hypothesis concerning the absence of any correlations between teenagers' cognitive abilities and accentuations, which are marked as being affective, emotive and stubborn.

Key words: anticipation, creativity, creative abilities, character accentuations, schizophrenia.

Отримано: 09.02.2011